

РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.04

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-2-05>

ЛОГОРИТМІЧНІ ВПРАВИ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПРОСОДИКИ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПСЕВДОБУЛЬБАРНОЮ ДИЗАРТРІЄЮ НА ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯХ

Кучерак І. В.*кандидат педагогічних наук,**доцентка кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти**Запорізький національний університет**вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна**orcid.org/0000-0002-4199-1328**I.Kucherak@gmail.com*

Ключові слова: логоритміка, просодика мовлення, розвиток мовлення, логоритмічні вправи, логопедичні заняття, псевдобульбарна дизартрія, онлайн-заняття.

У статті досліджено проблему розвитку просодики мовлення дошкільників із псевдобульбарною дизартрією на онлайн-заняттях завдяки використанню логоритмічних вправ. Зазначено, що мовлення набуває особливої виразності завдяки темпу, тембру, логічним наголосам, мелодиці, ритму, дикції. Означене впливає і на змістове та емоційне наповнення висловлювання. Уміння користуватися просодикою мовлення дає змогу точно передавати інформацію, емоції та почуття. Усе це важливо у сучасному світі, де успішна кар'єра вимагає умінь налагоджувати взаємини та ефективно комунікувати.

Щорічне зростання кількості дітей із псевдобульбарною дизартрією зумовлює потребу пошуку ефективних шляхів розвитку просодики мовлення.

Логокорекційна робота, спрямована на розвиток просодики мовлення у дошкільників із псевдобульбарною дизартрією, автором дослідження проводилася у декілька етапів та здійснювалася на індивідуальних заняттях онлайн. Проведенню занять передувало діагностичне обстеження.

Особливістю завдань була спрямованість не лише на корекцію просодики мовлення, але й на автоматизацію звуків, розвиток зв'язного мовлення, роботу над лексичними темами та граматичними категоріями. Таке рішення забезпечило комплексний підхід до проведення занять.

Розвиток просодики мовлення у старших дошкільників передбачав підготовчий етап, спрямований на формування правильного мовленнєвого дихання: зміцнення м'язів обличчя та грудного відділу, вправи на диференціацію носового і ротового вдиху і видиху, формування цілеспрямованості повітряного струменю, розвиток діафрагмального типу дихання, роботу над голосом, ритмічною та темповою організацією мовлення. Використовувалися авторські матеріали, зокрема інтерактивні презентації та відео.

Для формування мелодико-інтонаційної сторони мовлення здійснено перший етап логокорекційної роботи, спрямований на розвиток слухової уваги, слухового сприйняття, слухової пам'яті та фонематичного слуху.

На наступному етапі основна увага була зосереджена на розвитку слухового самоконтролю.

LOGORHYTHMIC EXERCISES IN THE SYSTEM OF SPEECH PROSODY DEVELOPMENT FOR PRESCHOOLERS WITH PSEUDOBULBAR DYSARTHRIA IN ONLINE CLASSES

Kucherak I. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Special Education
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4199-1328
I.Kucherak@gmail.com*

Key words: *logorhythmics, speech prosody, speech development, logorhythmic exercises, speech therapy classes, pseudobulbar dysarthria, online classes.*

The article investigates the problem of developing the prosody of speech of preschoolers with pseudobulbar dysarthria in online classes through the use of logorhythmic exercises. It is noted that speech acquires special expressiveness due to the tempo, timbre, logical accents, melody, rhythm, and diction. This also affects the semantic and emotional content of the statement. The ability to use prosody allows you to accurately convey information, emotions, and feelings. All this is important in the modern world, where a successful career requires the ability to build relationships and communicate effectively. The annual increase in the number of children with pseudobulbar dysarthria necessitates the search for effective ways to develop speech prosody. The publication indicates that the author of the study conducted speech correctional work aimed at developing speech prosody in preschoolers with pseudobulbar dysarthria in several stages and carried out in individual online classes. The lessons were preceded by a diagnostic examination. The peculiarity of the tasks was the focus not only on the correction of speech prosody but also on the automation of sounds, the development of coherent speech, and work on lexical topics and grammatical categories. This solution ensured a comprehensive approach to the lessons. The development of speech prosody in senior preschoolers included a preparatory stage aimed at forming correct speech breathing: strengthening the muscles of the face and chest, exercises to differentiate nasal and oral inhalation and exhalation, forming a purposeful air jet, developing the diaphragmatic type of breathing, working on voice, rhythmic and tempo organization of speech. Author's materials were used, including interactive presentations and videos. To form the melodic and intonational side of speech, the first stage of speech correction work was carried out, aimed at developing auditory attention, auditory perception, auditory memory, and phonemic awareness. The next stage focused on the development of auditory self-control.

Постановка проблеми. Темп, тембр, логічні наголоси, мелодика, ритм, дикція – усе це надає мовленню особливої виразності, впливаючи на змістове та емоційне наповнення висловлювання. Уміння «зчитувати», «декодувати» характеристики голосу та користуватися просодичними компонентами дає змогу з великою точністю передавати інформацію, наповнюючи її емоційним забарвленням та оціночними судженнями.

Це особливо важливо в сучасному світі, де неможливо побудувати успішну кар'єру без здатності налагоджувати взаємини та ефективно

комунікувати. Однак за наявності псевдобульбарної дизартрії у дітей дошкільного віку система фонетичних засобів порушується. Це впливає на розбірливість, виразність та емоційний малюнок мовлення. З огляду на щорічне зростання кількості дітей з псевдобульбарною дизартрією, зокрема її стертою формою, потреба пошуку ефективних шляхів розвитку просодики мовлення набуває особливої ваги. Поміж дієвих варіантів вирішення проблеми особливу увагу привертає логоритміка.

Мовлення і музика дуже схожі за своїми акустичними показниками, наявністю ієрархічних

одиниць побудови та системою знаків для фіксації на письмі. Проте емоційна сутність музичних творів сприймається на інтуїтивному рівні навіть у зовсім юному віці, що дає змогу непомітно для самої дитини, у формі ненав'язливої та захоплюючої гри розпочати більш складну роботу над удосконаленням зв'язного мовлення і, зокрема, над розвитком просодичних компонентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти порушеної проблеми стали предметом наукових розвідок, зокрема дослідження психологічних особливостей розвитку просодичного компонента мовлення дітей дошкільного віку (І. Волженцева), корекції просодичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку з дизартрією засобами логопедичної ритміки (О. Боряк), психологічних особливостей розвитку просодичного компонента мовлення дітей дошкільного віку засобами вокалотерапії (Х. Богрова).

З огляду на складність означеної проблеми та наявність у структурі псевдобульбарної дизартрії порушень голосу, мовленнєвої моторики, звуковимови, мовленнєвого дихання виникає потреба пошуку нових, сучасних рішень. Зокрема, досі немає досліджень, які б охоплювали проблему розвитку просодики мовлення у дітей з псевдобульбарною дизартрією засобами логоритмічних вправ під час проведення онлайн-занять. Хоча впродовж останніх років, особливо під час пандемії та введення воєнного стану в Україні, онлайн-логопедія стрімко розвивається. Означене зумовлює актуальність порушеного питання.

Мета статті полягає в аналізі можливостей використання логоритмічних вправ у системі розвитку просодики мовлення дошкільників із псевдобульбарною дизартрією, окресленні завдань основних етапів логокорекційної роботи щодо розвитку голосу, постановки правильного дихання та формування просодики мовлення під час проведення логопедичних занять онлайн.

Виклад основного матеріалу. Корекція порушень просодики мовлення у сучасній логопедичній практиці – одна з найбільш актуальних проблем. Поміж ключових симптомів порушеної просодики мовлення – нездатність дитини змінювати висоту голосу, наявність надто прискореного чи, навпаки, сповільненого темпу мовлення (й те, й інше значно ускладнює сприйняття повідомлення оточуючими), невиразність мовлення, відсутність пауз, монотонність, несформованість мовленнєвого дихання, наявність назального відтінку та порушення ритмічної структури [1; 2]. Це призводить до закомплексованості, страху спілкування, складнощів з навчанням.

Виразне мовлення допомагає краще висловити свої думки та почуття, отже, додає впевненості,

сприяє загальному психічному розвитку. Оволодіти інтонаційною виразністю самостійно, наслідуючи дорослих, без логокорекційної підтримки дитині з псевдобульбарною дизартрією достатньо складно. Це зумовлює потребу розроблення системи логокорекційної роботи, спрямованої на розвиток просодики мовлення, що враховує особливості проведення логопедичних занять в онлайн-форматі.

Саме такий формат протягом останніх декількох років набуває стрімкої популярності. Значною мірою для нашої країни така ситуація спричинена наслідками пандемії Covid-2019 та початком війни. Проте, як показує практика, у тому числі особистий досвід автора дослідження, така дистанційна взаємодія за умови правильно розставлених пріоритетів, співпраці з іншими фахівцями, зокрема в офлайн-режимі, а також забезпечення системного підходу є достатньо ефективною [3].

Логокорекційна робота, спрямована на розвиток просодики мовлення у дошкільників із псевдобульбарною дизартрією, нами проводилася у декілька етапів та здійснювалася на індивідуальних заняттях онлайн. Загалом було охоплено 10 дітей від 4 до 6 років. Проведенню занять передувало діагностичне обстеження, що передбачало вивчення сприйняття ритму, інтонації, темпу, уміння відтворювати ізольовані звуки та фрази з підвищенням та пониженням висоти голосу, диференціацію тембру тощо.

Особливістю завдань була спрямованість не лише на корекцію просодики мовлення, але й на автоматизацію звуків, розвиток зв'язного мовлення, роботу над лексичними темами та граматичними категоріями. Таке рішення дало змогу забезпечити комплексний підхід до проведення логопедичних занять.

Розвиток просодики мовлення у старших дошкільників із псевдобульбарною дизартрією передбачав підготовчий етап, спрямований на формування правильного мовленнєвого дихання: зміцнення м'язів обличчя та грудного відділу, вправи на диференціацію носового і ротового вдиху і видиху, формування цілеспрямованості повітряного струменю, розвиток діафрагмального типу дихання, роботу над голосом, ритмічною та темповою організацією мовлення [4]. Враховуючи особливості онлайн-формату, були використані авторські матеріали, зокрема презентації Power Point.

Для формування мелодико-інтонаційної сторони мовлення було здійснено перший етап логокорекційної роботи, спрямований на розвиток слухової уваги, слухового сприйняття, слухової пам'яті та фонематичного слуху. У цей період увага була зосереджена на диференціації джерела немовленнєвих звуків. Приклади завдань: послу-

хай та визнач, що це: спів пташок, звуки грози, шум вулиць міста чи вітру. На цьому ж етапі поступово вводили слухання музичних інструментів, зокрема маракасів, барабану, труби, скрипки, піаніно, бубна, віолончелі, сопілки, враховуючи принцип «від простого до складного». Ставилось завдання диференціації характерних звуків, що проявляють радість, задоволення чи нервово збудження людини (плаче, сміється, злякався, здивувався, зрадив).

На наступному етапі після прослухування аудіо записів завдання ускладнювалися, спрямовуючи дітей на пошуки відповідей на запитання: яким був звук: тихим чи гучним, коротким чи тривалим, високим чи низьким. Серед інших завдань:

– послухай звук, запам'ятай, а потім знайди такий самий серед інших звуків;

– послухай декілька звуків і скажи, який відрізняється від інших;

– послухай різні звуки та скажи, який з них був найгучнішим/найтихішим, найкоротшим/найтривалішим.

Окрім того, поступово використовувались завдання, що передбачали диференціацію музичних інструментів за тембральними характеристиками та темпом звучання, зокрема якою є мелодія, яку щойно прослухали: сумною чи веселою, повільною чи швидкою.

Для розвитку звуковисотного слуху дошкільникам пропонували завдання, спрямовані на формування здатності розрізняти голоси дорослих та дітей, різні за висотою: хто це сказав: дорослий чи дитина, дівчинка чи хлопчик? При цьому використовувалися авторські матеріали: відео з казковими персонажами, різними за статтю та віком.

На цьому ж етапі надавалися завдання, спрямовані на розвиток фонематичного слуху. Зокрема, вправи, метою яких було розрізнення квазіомонімів – слів, близьких за звуковим складом, диференціація звуків та складів за твердістю-м'якістю (цей склад/звук промовляє доросла людина чи дитина – відповідно, яким він є: твердим чи м'яким), пошуки правильного варіанту вимови слів (Коли я вимовляю слово правильно? Коли слово звучить неправильно?).

На наступному етапі основна увага була зосереджена на розвитку слухового самоконтролю. З огляду на складність реалізація такого завдання передбачала дотримання поетапності та послідовності: відтворення різноманітних ритмічних малюнків (від найпростіших до більш складних, в тому числі під музичний супровід), ритмічних поспівок та декламування віршів під музику (використовувалися різноманітні авторські матеріали, що вирізнялися темпом та ритмічним малюнком).

Окрім того, увага зосереджувалась на завданнях, спрямованих на розвиток умінь змінювати наголос у складах, словах та фразах. Такі вправи поєднувалися з етапом автоматизації звуків на рівні складу, слова, фрази, речення, зв'язного мовлення, що забезпечило реалізацію системного підходу до проведення індивідуальних логокорекційних занять.

Також на цьому етапі застосовувалися завдання, спрямовані на закріплення умінь довільно змінювати силу та висоту голосу, розвиток голосових та інтонаційних можливостей, відчуття темпу й ритму, удосконалення загальної та дрібної моторики, вироблення навичок координації мовлення та рухів.

Узагальнено усі етапи представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Основні етапи розвитку просодики мовлення у дітей із псевдобульбарною дизартрією

Перший етап	Другий етап	Третій етап
Диференціація немовленнєвих звуків (звуки тварин, природи, побутові шуми, звуки інструментів).	Диференціація звуків за гучністю (найгучніший, найтихіший; звук далеко, звук близько).	Робота над голосом – формування умінь модулювати голос за висотою та силою. Повторення рядів слів тихо, потім гучно (змінюючи силу звучання, дотримуючись певної послідовності: гучно-тихо; гучно-гучно-тихо). Відтворення ритмічних малюнків, використовуючи прийом «тіло як інструмент» (Body Percussion) – тупотіння ногами, плескання у долоні, стукання кулаками.
Диференціація звуків музичних інструментів (бубен, скрипка, сопілка, маракас, рояль, барабан).	Диференціація музичних інструментів за тембральними характеристиками та темпом звучання (радісно чи сумно звучить інструмент, мелодія повільна чи швидка).	Відтворення слів з «різним настроєм» (коли сумно, тоді я скажу ось так; коли мені радісно, то...), повторення фраз, змінюючи логічні наголоси та інтонацію, розвиток навичок інтонаційного оформлення фраз, враховуючи типи висловлювань: питання, спонування чи розповідь.
Диференціація голосів людей.	Розрізнення голосів людей за артикуляційно-акустичним забарвленням, висотою (Це дорослий чи дитина? Це дівчинка чи хлопчик? Це дідусь чи бабуся?).	Декламування віршів під музику, враховуючи логічні наголоси, лінгвістичні паузи, настрій та темп твору, гра на елементарних музичних інструментах, проспівування складів та слів під музику з певним ритмічним малюнком, спільна вимова слів різної складової конструкції та гри на елементарних музичних інструментах.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Просодична структура повідомлення, однозначно, впливає на його смислове сприйняття, емоційне забарвлення, тому вміння «зчитувати» просодіку мовлення та забезпечувати належне просодичне оформлення тексту дає змогу більш точно передавати інформаційне повідомлення, свої почуття та емоції, отже, бути почутим та зрозумілим для оточуючих.

Зростання уваги до розвитку просодики мовлення значною мірою обумовлено і змінами на ринку праці, зростання чисельності професій, для

яких на першому плані постає потреба у налагодженні комунікації.

Значні можливості для розвитку просодики мовлення надає логоритміка, що разом з можливостями онлайн-навчання (використання інтерактивних презентацій, штучного інтелекту, сучасних вебплатформ) забезпечує ефективність, підтримує зацікавленість дитини, оптимізує часові витрати.

Означене дослідження не охоплює усіх аспектів порушеної проблеми. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо розроблення системи логоритмічних вправ для подолання заїкання у дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волженцева І. Психологічні особливості розвитку просодичного компонента мовлення дітей дошкільного віку. *Preschool education: global trends*. 2022. Vol. 1. С. 7–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/presdgt_2022_1_3.
2. Конопляста С. Розвиток сенсомоторного рівня мовленнєво-рухової організації у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією. *Логопедія*. 2013. № 4. С. 43–48. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/15976/1/Galushchenko%20Viktoriya%20Ivanivna%202013.pdf>.
3. Кучерак І. Інформаційні технології в роботі сучасного педагога: виклики НУШ. *Вісник ЧНУ. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. № 2. С. 147–151.
4. Кучерак І. Сенсомоторний розвиток онлайн дітей-білінгів дошкільного віку зі стертою дизартрією. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 89. С. 33–36. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/89/6.pdf>.

REFERENCES

1. Volzhentseva I. (2022). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku prosodychnoho komponenta movlennia ditei doshkilnoho viku [Psychological Peculiarities of Development of Prosodic Component of Preschool Children's Speech. *Preschool education: global trends*]. 2022. No. 1. P. 7–34 [in Ukrainian].
2. Konopliasta S. (2013). Rozvytok sensomotornoho rivnia movlennievo-rukhovoi orhanizatsii u ditei starshoho doshkilnoho viku zi stertoiu dyzartriieiu [Development of sensorimotor level of speech and motor organization in children of senior preschool age with erased dysarthria]. *Lohopediia. Scientific methodical journal*. No. 4. P. 43–48 [in Ukrainian].
3. Kucheraк I. (2020). Informatsiini technologic v roboti suchasnoho pedahoha: vyklyky NUSH [Information technologies in the work of a contemporary teacher: challenges of NUSH]. No. 2. P. 147–151 [in Ukrainian].
4. Kucheraк I. (2023). Sensomotorni rozvytok onlain ditei-bilinhiv doshkilnoho viku zi stertoiu dyzartriieiu [Sensorimotor development of online billing children of preschool age with obliterated dysarthria]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools. Collection of scientific papers*. No. 89. P. 33–36 [in Ukrainian].